

Dráma 2 részben, 5 képben

Bemutató: 1968. április 26. Madách Színház, Budapest

Rendezte: Vámos László; Diszlettervező: Siki Emil; Jelmez-

tervező: Jánoskúti Márta

Szereplők: 9 férfi, 2 nő

A témát ugyanezen a címen a múlt század közepén gróf Teleki László, kiváló magyar államférfi írta meg. Illyés Gyula új drámát írt ugyanabból az ókori anyagból - magáévá téve Teleki közlendőjét, de mai nyelven, a ma emberének mondva el mindazt, amit Teleki a zsarnokságról a kortársainak mondani akart.

Az V. századi Rómában vagyunk, III. Valentinianus császár romlott, léha udvarában. A hatalom tébolyában élő császár épp most ölette meg a catalaunumi győztes vezért, a birodalom megmentőjét, Aetiust. Petronius Maximus szenátor, Valentinianus feltétlen híve még mentegeti ezt a tettet a lázadó Fulgentius előtt, mert a császárnak hibái ellenére is, az egységes birodalom megtestestítőjét látja. Maximus az egyetlen, aki hisz még a római birodalomban, s minden tettet a dinasztia fenntartásához szabja.

A császár azonban szemet vetett Maximus szép feleségére, Juliára és kerítő eunuchja, Heradius által kieszelt hamis kockajátékban elnyeri Maximus pénzét s azt a gyűrűt is, amellyel Maximus a feleségét szokta esténként magához hívni. Ezzel a gyűrűvel csalják a gyanutlan asszonyt a palotába. Mikor másnap reggel Julia hazaérkezik, Maximus féltékeny haraggal támad rá és hűtlenséggel vádolja feleségét, aki azonban Maximusra háritja a felelősséget és elköltözik férje házából.

A császár parancsára végrehajtott esztelen gyilkosságok miatt a szenátus és a nép mindjobban lázadozik. Fulgentius szeretné rábírní Maximust, hogy álljon a császár elleni felkelés élére, de az nem vállalja. Valentinianus a palotába hivatja Maximust, s azt kívánja tőle, hogy előtte önként, végleg és feltétel nélkül mondjon le Juliáról és vegye feleségül a császárnét, Eüdoxiát.

Maximusban megéri a felismerés, hogy a zsarnokkal nem lehet megalkudni. A fellázadt nép és a szenátus szétveri a császár testőrségét és Valentinianus magára marad Maximussal, aki leveti álarcát és szemére lobbantja a császárnak minden gázságát. Már-már leszurja, de a véres munkát egy testőr végzi el helyette. Julia, aki a kéjlakot ostromló tömeg előtt a palotába menekült, tudva, hogy sohasem térhet vissza Maximushoz, mérget iszik, s haldokolva mondja ki a szentenciát: "Az ember megcsufolásával istent sem lehet szolgálni." A győztes felkelők Maximust kiáltják ki császárrá, de ő nem vállalja ezt a szerepet, és öngyilkos lesz.